

IRODALMI SZEMLE.

Emlékbeszédék

Irta: *Gyulai Pál*. Második bővített kiadás. I—II. kötet.

Általánosan panaszkodnak, hogy költői nyelvünk művészi fejlettségével ellentétben a magyar próza kezdetleges formában megszire elmaradt. Kiváló költők az alkotó készség merészségével és a régi, valamint a nép nyelvének felhasználásával annyira ruganyossá tették a költői dikciót, (mint a gall szellem hatalmas munkája a francia prózát) hogy ez még azokat is választékossággal és esínnel ajándékozta meg, a kik a nemzeti művelődés folyamatában csak elenyésző hatást gyakorolnak. Ellenben a magyar próza néhány kiváló írónk mesteri alkotása mellett is a nagy általánosságban nehézkes és színtelen maradt. A mit Pázmány, Mikes és Faludi kezdeményeztek, a mit újabb irodalmunk egynéhány művésze folytatott, csak egyéni diadal maradt művészetök. Nem ette magát a nemzeti lelkület mélyébe, a faj idegrendszerre nem szívta azt fel, hogy önkénytelenül megnyilatkozzon akkor is, midőn egyszerű emberek prózában fejeznek ki gondolatsorokat. A lesújtó ítélet csak az értekező próza területét hagyja érintetlenül. A köztétele szentesítése szerint a magyar értekező próza hatalmas lendületet mutat: van dallamossága, művészi formája és előkelő könnyedtsége. Mindnagyobb számmal jelentkeznek az olyan írásművek, melyek az egyéni vonások mellett jellegzetes kölesönösségeket árúlnak el s azonos tulajdonságokban sejtetik egy nemsokára megszülető általános magyar elméikedő próza körvonalait. Ezt Gyulai Pál hatásának tulajdonítják, kinek eizelláló, hajlékonyságra és egyszerűsége törekvő művészetét mind többen utánozzák, s ma nemesak öntudatosan, hanem öntudatlanul is. Az utánzás önkénytelensége mutatja az ő hatalmát igazán. Az alkotás csak akkor tesz igazi körutat a nép lelkületében, ha annak kinesei önkénytelenül megnyilvánúlnak későbbben is a szellemi erőfeszítések közepette. A mit a művész alkot, nem kizárólagos tulajdonát képezi. Egyéni becsértékéből akkor formálódik ki közértéke, hogyha a nép belső világába olvad; ha a nép belső

világának megnyilatkozásaiban kimutathatók jelességének alkotó elemei; ha ezek az alkotó elemek annyira mindennaposokká válnak, hogy egyéni jellegük egészen lekopik. A legtökéletesebb alkotás is érdemtelen dísz marad, hogyha a nép, melynek nyelvén, vagy formáiban megnyilatkozott, nem forgatja alkotó részeit szelleme keringésében. Gyulai Pál prózája — úgy látszik — ilyen köztulajdonná válik és termékenyítő hatása többé nem tagadható. Az elmélkedő prózának újabb termelésében minduntalan találunk részleteket, a hol Gyulai hatását nyomozhatjuk, holott a ki e felülről részeket formálta, talán hevesen tiltakozna az olyan vád ellenében, mely Gyulai Pál öntudatos követése mellett tanuságokat idézne. Itt mintha Gyulai egy-egy szépen megszerkesztett mondatát hallanók, ott a szavak szabatos elrendezése a Gyulai próza numerusára emlékeztet, amott az a világosság derül fel, a mely a Gyulai gondoltsorain és szerkezetein elárad; emitt ismerős nekünk az irány egyszerűsége, mely mégis finom, erőteljes és lendületes; sok helyütt pedig az óvatos, lassú, megfontolt esiszolás bukkan fel, mely képzeletünkben Gyulai Pált mindig úgy rögzíti meg, a mint gondolatainak kétségbeejtő türelemmel keresi a megfelelő kifejezési alakot. Sok példát lehetne felsorolni. Mindössze egyre utalok. Egyik esztetikai írónk a minapában könyvismertetést írt az „Emlékbeszédék“-ről. A ki ezt az ismertetést egybeveti Gyulai írói modorával, prózájának jellemvonásával, okoskodásának egybeolvadó ítéleteivel s szerkezeteinek biztos alaprajzával, rögtön észreveheti, hogy az író Gyulai tanulmányozásának köszönheti irányának simaságát és könnyedségét, gondolatmenetének világos és természetes kifermélését. Néhol egy-egy sor oda kínálja magát, hogy arra Gyulaiban is hamarosan ráakadjunk. De még olyan írónál is, a kiről fel se igen tehetjük, hogy Gyulai prózájának tanulmányozásába merülhetett volna, szembeszökően tapasztaljuk, hogy művészetének egyes elemei közforrást képeznek. Gyulai üdvös hatása tehát nemcsak a közvetlen tanulmányozókra ragadt át, hanem megnyilatkozik az elmélkedő próza olyan művelőinél is, kik ezt már transformálva a nemzeti gondolkozás világából merítették.

A nemzet szellemi kincsének gyarapodása szempontjából igazán örvendenünk kell, hogy Gyulainak hatásos munkássága épen a tudományos írásművek mezejére terjed ki. A szép próza lángszellemei majd csak megtermékenyítik a magyar agyvelőt annyira, hogy a kötetlen nyelvnek épen olyan jellemet adományoz, mint a milyenné a kötöttet tette. Fontosabb dolog, hogy az értekező prózába költözzön több öntudatlan művészet, mert a munkások nagy számmal kínlódnak elvont gondolataikkal a kifejezés formátlanságai között. A magyar tudományosság kifejezése nehézkes, döcögős és homályos. A művelt elem hozzá szokván tudományai nyelvéhez, a mindennapi és a nyilvános életben megdöbbentő lapossággal és formátlansággal fejezi ki közölni valóit. Ha Gyulai Pál írás-művé-

szetéből majd dúsan merít a nemzeti lélek — a mint már merítget, — reméljük, hogy egészséges visszahatás fog megszületni. Természetes törekvéssé fog válni, mert ösztöneink kényszerítenek reá, hogy az egyéni mellett folytonosan keressük a szépet és magyarosat is, belső világunk minden kifelé siető termékét a megfelelő és egyszerű, de nemes, a magyaros és nemzeti, de művészies köntösbe burkoljuk. Az értekező prózára utaltaknál éppen azért, mert a nemzeti művelődés az ő munkásságukon nyugszik, első köteleességet képez, hogy a forma és nyelv művészeivé vagy legalább ízlésre és csínra törekvő mesterembereivé váljanak. A kifejezés szépségét kereső tudomány a magyar prózát magasra emelheti; mely folyamatossággal, közvetlenséggel, változatossággal és bájjal ragyoghat, mint a néplélek egy jelentős művészi tehetsége. A tudomány megújíthatott nyelve azután bizonyára kihatással lesz a sajtóra és szószékre is.

Azt hisszük, hogy nem merészség tőlünk, ha Gyulai Pál prózáját úgy illetjük, mint a tanulmányra legméltóbbat, a tanulmányra érdemesek sorából. Minden értekezőnek, ha tudományának gondoljai beható tanulmányt a nyelv körül nem engednek, legalább Gyulai prózája kell merülnie. Nem azért, hogy a szolgai utánzás bilincseibe verje egyéniségét, hanem hogy művészi törekvéseket tanuljon tőle. Egy kanál óránként a „belsőlegből“ korántsem jelenti azt, hogy egész mivoltunk majd ilyen „belsőleggő“ alakul át. A testi organizmus nem egyedül áldatott meg a felszívódás tehetségével, de a lelki szervezetben is észrevétlenül feloldódik minden rythmus, képzet vagy ítélet, a mi idegenből surrant idegrendszerünk részletei mögé. Gyulai klasszikus prózájának tanulmánya megnemesít minden irodalmi törekvést s a mit belőle az értekező munkás eltanul, a szellemi munka körforgásába vegyíti s ily módon megtermékenyül a nemzeti öntudat, melyben a szép-próza és iskola segítségével felgyűlhet minden, a miből a magyar prózának ki kell alakulnia.

Természetes dolog, hogy igazán örülnünk kell annak az irodalmi eseménynek, melyet Gyulai összegyűjtött dolgozatai jelentenek. A próza művészetének kisebb dolgozatai, melyek az írásművészet szempontjából sokkal becsesebbek, mint nagyobb művei, eddig kevésbé voltak hozzáférhetők. Iskolai olvasótárakba voltak temetve, a honnan tanári buzgóság vagy tanulói szorgalom emelte ki szépségeiket s elhangzottak az emlékbeszédek, de nem hathattak állandó erővel nagyobb tömegekre, mert az alkalom elmulásával nem gondoskodtak kellőképen az alkalmi mű elterjesztéséről. Most végre két kötetben együtt kapunk mindent, a mit a próza reformja érdekében óhajtottunk és vártunk. Bizonyos, hogy termékenyítő körútra indulnak. Mindenki, ki hivatásszerűen mondatokba rögzíti ítéleteit és gondolatait, vagy a kit finom lelkület még a levél formájában is műkedvelő művészetre bátorít, haszonnal forgathatja e finom írályt hordozó köteteket. Nem akarjuk sem Gyulai írói lelkét, sem gondolat-

világának kifejezési formáit taglalni. Szándékunkban van, hogy mélyebben tapogatózzunk a két magyar essay-író, Gyulai és Péterfi jelleme után. Ezúttal nem akarjuk szónólkül hagyni az egyikről azt, hogy egyben adja mindazt, a mivel eddig is darabonként termékenyített, bizonyára azért, hogy hatását nagyszerűen fokozza.

Mert a két kötet igazában Gyulai alkotásainak színe-javát kínálja magasabb élvezetre. Az a gond és ihlet, mely minden alkotását dajkálta és nevelte, a legnagyobb szeretettel az emlékbeszédekben nyilvánul. Gyulai szelleme következetesen ünnepnapnak tekint minden alkalmat, midőn válogatott formában kell nyilatkoznia, mikor a beszéd nemcsak az alkalom emléke, hanem egyszersmind önmagának is emléke. Ez az igazi emlékbeszéd és az igazi essay, az egyszerűség művészetében.

A kik sóhajtva érzik, hogy kész gondolataikat milyen nehezen adja vissza az írály esőkönyössége, vagy a kik mások gondolatait nem tudják kellőleg élvezni a forma fejletlensége miatt, forgassák Gyulai emlékbeszédeit és buzdítsanak másokat is annak türelmes forgatására. Kell, hogy a magyar próza legkiválóbb művészeinek könyvei mennél szélesebb körben terjedjenek el, mert elterjedésük a magyar próza alapvetése.

Krenner Miklós.

Az új helyesírás.

Az 1903. márcz. 14-iki miniszteri rendelet szövege és magyarázata bővített szójegyzékkel. Irta *Simonyi Zsigmond*. Bpest, 1903. Athenaeum. 1—86. l. Ára 1 korona.

Wlassics Gyula miniszter nagy örömet szerzett márczius 14-iki rendeletével mindazoknak, kik óhajtva óhajtották, hogy valamelyes rend legyen már egyszer helyesírásunkban. Az Akadémia sok vajudás után, éppen tíz esztendeig tartott, rászánta végre magát, hogy régi helyesírási szabályait átnézzze és megjobbítsa.

E közben, 1899-ben, a budapesti népnevelők egyesülete tüzetesen megokolt kérvénnyel járult Wlassics miniszterhez, s elpanaszolta a helyesírás bajait. Mert e bajok didaktikai szempontból immár türehetetlenekké váltak. A helyesírás sok ingadozása és zavara nemcsak tetemesen megnehezítette a népiskola egyik elsőrendű föladatát, az írás és fogalmazás tanítását; hanem meddő munkára, az írásbeli következetlenségek örökös javítására kényszerítette. E munkában meg folytonosan éreznie kellett a biztos irányadás hiányát, a nagy ellentétet a régibb szabályok és a mai irodalmi divatok között.

Wlassics a népnevelők e jogos panaszait meghallgatta és az Akadémiával szemben az egyszerűbb és a menynyire lehetséges, következetesebb írásmód mellé állott és ezt tette kötelezővé. A köte-